Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2024. – Т. 49. – С. 153-164
DOI: 10.31861/mhpi2024.49.153-164

Modern Historical and Political Issues: Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi: Chernivtsi National University, 2024. – Volume. 49. – pp. 153-164
DOI: 10.31861/mhpi2024.49.153-164

УДК 001.89.9:005.4:321:327.8

Ростислав Тістик[1]

Сучасні підходи у вивченні дипломатії

У статті розглядаються особливості сучасного теоретизування явища дипломатії. Автор розкриває поліморфний характер наявних наукових підходів до розуміння дипломатії й вказує на розширення чисельності сфер, охоплених дипломатичною діяльністю. Паралельне збільшення кількості акторів, які можуть діяти у міжнародних відносинах, реалізуючи представницькі функції, перетворює сучасну дипломатію на складне й багатоукладне явище. Тому, незважаючи на зростання інтересу у науковій літературі до вивчення феномена дипломатії, досі не вдалося сформувати її цілісної теорії.

Автор вказує суперечливі аспекти трактування дипломатії у межах низки підходів науки про міжнародні відносини та дипломатичних студій і наголошує на потенціалі соціалконструктивістських інтерпретацій цього явища, поділяючи переконання низки дослідників про існування особливої ідентичності дипломатів. Актуальна трансформація дипломатичної діяльності, політизація й віртуалізація багатьох сфер суспільних взаємодій, у поєднанні зі стрімким залученням у міжнародні відносини великої кількості акторів, неминуче ставитиме перед дипломатією та дипломатами нові виклики. Водночас, сучасний стан міжнародних відносин – відродження стратегій розрахунку на власні сили та прагнення до реструктуризації міжнародної системи з боку окремих акторів, свідчать про високу ймовірність зміцнення класичних форм дипломатії з огляду на важливість дотримання узгоджених у міжнародному співтоваристві правил та норм. Тому дипломатія й надалі відповідатиме на потреби представництва державних акторів міжнародних відносин та зберігатиме власне вирішальне значення в контексті узгодження національних інтересів та забезпечення стабільності міжнародної системи.

Ключові слова: дипломатія, міжнародні відносини, зовнішня політика, міжнародні актори, міжнародна система.

Rostyslav Tistyk[1]

Modern Approaches in the Study of Diplomacy

The article examines the modern theorizing of diplomacy. The author reveals the polymorphic nature of scientific approaches to diplomacy. The expansion of the spheres covered by diplomatic activity and the increase in the number of actors who can act in international relations, fulfilling representative functions, turns modern diplomacy into a complex phenomenon. Therefore, despite the growing interest to the study of diplomacy, it has not yet been possible to form a coherent theory of it.

The purpose of the article is to reveal modern scientific approaches to the diplomacy. The article problematizes traditional ideas about diplomatic activity as the practice of international actors (primarily states), carried out by official representatives, and offers an updated view of this phenomenon as a way of interaction of many interested actors in interdependent spheres of international relations.

Current transformation of diplomatic activity, politicization and virtualization of many spheres of social interaction, combined with the rapid involvement of a large number of actors in international relations, will inevitably pose new challenges to diplomacy and diplomats. At the same time, the current state of international relations – the revival of self-help strategies and the desire to restructure the international system by some individual actors – indicate a high probability of strengthening the clas-

[1] Аспірант факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка, Україна.
Postgraduate Student of the Faculty of International Relations, Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine.
E-mail: rostyslav.tistyk@lnu.edu.ua; https://orcid.org/0009-0004-6015-1481.

© 2024 Rostyslav Tistyk. Published by Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (CC BY 4.0).

sic forms of diplomacy in view of the importance of observing the rules and norms agreed upon by the international community. Therefore, diplomacy will continue to respond to the needs of state actors in international relations and will retain its own decisive importance in the context of coordinating national interests and ensuring the stability of the international system.

Keywords: diplomacy, international relations, foreign policy, international actors, international system.

Актуальність теми. Сьогодні констатуємо стрімке зростання зацікавлення дипломатією не лише з боку наукових кіл, а й у середовищі міжнародників-практиків. Хоча дипломатія у міжнародних відносинах ніколи не втрачала актуальності, дослідження, які безпосередньо чи опосередковано стосувалися питань дипломатії й були реалізовані упродовж двох минулих століть, залишили поза увагою низку важливих аспектів цього феномена. Справді, багато з того, що розглядається у наш час як дипломатія, раніше не розглядалося би як «дипломатія», оскільки її трактували як діяльність, що полягає у налагодженні та підтриманні відносин між суверенними державами, які забезпечуються відповідними акредитованими представниками. Саме тому правильно стверджувати про розширення, а не про відродження інтересу до дипломатії[2]. Сучасні дослідження проблематизують актуальні тренди розвитку дипломатичної діяльності, що актуалізує питання теоретико-методологічного узагальнення наявних підходів.

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодні, з огляду на більш ніж столітній розвиток теорії міжнародних відносин, маємо справу з доволі багатою та широкою сферою досліджень, зосереджених, серед іншого, і на вивченні дипломатії. Наприклад, з проблемами дипломатичної діяльності прямо чи опосередковано пов'язані геополітика і аналіз зовнішньої політики, теорія міжнародної політики й глобальне управління, питання комунікації в міжнародних відносинах та студії публічної дипломатії. Усі наявні теоретичні підходи надають цінні перспективи, пропонують оригінальні ідеї та способи вивчення дипломатії. Серед сучасних релевантних студій дипломатії – дослідження К. Константіну, Г. Ніколсона, Ж. Беріджа, К. Бйоли, П. Керр, П. Шарпа та ін. Пізнавальними з наукового погляду є дослідження українських фахівців-міжнародників С. Корсунського[3], М. Мальського[4], О. Сагайдак та П. Сардачука[5], розлога мемуаристика дипломатичної практики В. Хандогія[6].

Метою статті є розкрити сучасні наукові підходи до розуміння дипломатії, які проблематизують традиційні уявлення про дипломатичну діяльність як про практику репрезентації міжнародних акторів, насамперед державних, що здійснюється офіційними представниками, й запропонувати актуалізований погляд на це явище, як на спосіб взаємодії у взаємозалежних сферах міжнародних відносин, заснований на участі багатьох зацікавлених акторів. Досягнення мети реалізоване на основі методології науки про міжнародні відносини, з урахуванням сучасних трендів розвитку міжнародного середовища та супутніх їм трансформацій явища дипломатії.

Виклад основного матеріалу. Існує багато теоретичних узагальнень й окремих оригінальних підходів у межах дипломатичних студій. Проте досі не вдалося сформувати послідовну та цілісну мета-теорію дипломатії – теорію теорій дипломатії – яка стосувалася би усіх аспектів та вимірів сучасної дипломатичної діяльності. Незважаючи на незмінну присутність і значення дипломатії у міжнародних відносинах, її вивчення на теоретичному рівні є менш розвиненим та всеохопним, порівняно з іншими аспектами міжнародної динаміки. Як наголошують австралійські науковці П. Керр та Дж. Вайзмен, це можна пояснити тим, що зміни у світовій політиці створюють умови для «комплексної дипломатії», про яку теорія нічого не може стверджувати або може стверджувати дуже мало[7].

---

[2] *The SAGE Handbook of Diplomacy* (2016). Constantinou, C. et all., 1st ed., SAGE Publications Ltd, p. 1.

[3] Корсунський, С. (2020). *Зовнішня політика в епоху трансформацій. Як не залишитися на узбіччі історії,* Vivat, Київ, 252 с.

[4] Мальський, М. (2024). *Littera scripta manent. До 70-літнього ювілею Маркіяна Мальського: статті, виступи, інтерв'ю*, ЛНУ імені Івана Франка, Львів, 288 с.

[5] Сагайдак, О., Сардачук, П. (2008). *Дипломатичне представництво: організація і форми роботи*, Знання, Київ, 295 с.

[6] Хандогій, В. (2017). *Дипломатичні сюжети: невигадані історії кар'єрного дипломата*, Самміт-Книга, Київ, 608 с.

[7] Kerr, P., Wiseman, G. (2013). *Conclusion*, Kerr P. et all, *Globalizing World: theories and practices*, Oxford University Press, New York, p. 343.

Скептичну налаштованість щодо можливості розробки цілісної теорії дипломатії демонструє також професор Джорджтаунського університету Ж.-Р. Леге-Фейє: «Незважаючи на значний прогрес, досягнутий соціальними науками загалом та політичними науками зокрема, не існує загальної теорії дипломатії чи теоретичної основи для полегшення систематичного аналізу [дипломатії]. Значні зміни, які відбуваються в сучасній дипломатичній практиці, ймовірно, ускладнюють розробку загальної теорії»[8].

Сумніви колег-науковців щодо можливостей розвитку окремої теорії дипломатії не поділяє американський політолог, професор каліфорнійського університету Б. Штайнер. На його переконання, зміни у дипломатичній діяльності не надають дипломатії особливої винятковості, що відрізняла би це явище від будь-якої іншої наукової проблеми, а тому не слід нехтувати можливістю теоретичних узагальнень у цій сфері[9].

Теорія дипломатії покликана не лише запропонувати аналітичні рамки, а й забезпечити належний потенціал для опису та пояснення того, що таке дипломатія, як вона працювала у минулому, як діє на щодень та як функціонуватиме у тривалій перспективі. Теорія також повинна сприяти (само)рефлексії у середовищі дипломатів, спонукаючи їх вагатися та (пере)осмислювати власну діяльність через порівняння з іншими практиками, пов'язаними зі взаємодіями релевантних акторів у міжнародних відносинах.

Окрім того, розвиток теоретичних знань щодо дипломатії допомагатиме кращому поясненню та зміцненню зв'язків між дипломатичними студіями (ДС) й іншими напрямами досліджень у міжнародних відносинах. Йдеться, насамперед, про зовнішню політику, але також про низку (взаємо)пов'язаних сфер безпеки й оборони, економіки та культури тощо.

Актуальна дискусія щодо дипломатії у науковій літературі супроводжується проблематизацією багатьох загальних питань, що стосуються, насамперед, різкого збільшення різновидів діяльності, чисельності та типів акторів, які (само)ідентифікуються як «дипломатичні». Це змушує піддавати сумніву й вдаватися до перевірки меж сучасної дипломатії та її узвичаєних характеристик.

Хоча дебати навколо дипломатії не є новими, однак від початку 1980-х років у них можна спостерігати виразну тенденцію до звуження фокусу теоретичних побудов. Наприклад, одна група науковців, до якої можна зарахувати Г. Ніколсона[10] та Дж. Берріджа[11]. позиціонує дипломатію у сфері міждержавних відносин безпеки. Тут дипломатія розглядається майже виключно як царина високої політики (high politics). Інша група вчених поділяє протилежну позицію, розглядаючи дипломатію як масштабне явище, що не обмежується лише високою політикою. На їхнє переконання, дипломатія стосується не тільки проблем безпеки, а й, щонайменше, комерційних та культурних питань[12]. Тому чисельність залучених у дипломатичну діяльність акторів є набагато більшою, ніж це можна припустити, беручи до уваги традиційні уявлення про дипломатію, у якій домінують офіційні представники держав.

З метою розкрити природу дипломатичної діяльності, яка могла б слугувати основою для побудови теорії, низка авторів висунули власні пропозиції. Зокрема, було акцентовано на потребі зосередитися на вивченні основ дипломатії, насамперед її двох аспектів: представництва та переговорів. На представницькій функції дипломатії акцентує П. Шарп, вказуючи на те, що саме вона відрізняє дипломатію від інших практик у міжнародних відносинах, адже дипломат діє та говорить від імені суверена, чиї інтереси представляє[13].

Функція переговорів випливає з ширшої діяльності, а саме спілкування. Дійсно, прагнучи знайти спільну мову між сторонами, дипломати працюють над тим, щоби запобігти переростанню розбіжностей у конфлікти або для того, щоби уникнути виникнення самих розбіжностей. Таким чином, одним із завдань дипломатії є покращення відносин між акторами шляхом створення умов, що сприятимуть передачі інформації про взаємні наміри.

[8] Leguey-Feilleux, J.-R. (2009). *The Dynamics of Diplomacy*, Lynne Rienner, Boulder, CO, p. 11.
[9] Steiner, B. (2018), *Diplomatic Theory: A Focused Comparison,* Rowman & Littlefield Publishers, Lanham-Boulder-New York-London, 272 p., p. 3.
[10] Nicolson, H. G., Sir. (1988). *Diplomacy*, Institute for the Study of Diplomacy, 151 p.
[11] Berridge, G. R. (2022). *Diplomacy: Theory and Practice*, 6th. ed, Palgrave Macmillan, 336 p.
[12] Lee, D., Hudson, D. (2004). The Old and New Significance of Political Economy in Diplomacy, *Review of International Studies*, 30 (3), p. 343–360.
[13] Sharp, P. (1999). *Diplomatic Theory of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, p. 18.

Інша група вчених пропонує зосередитися на різних аспектах діяльності дипломатів з метою розкрити її значення для процесів структурування міжнародної системи[14]. Наприклад, професор і директор Азійсько-Тихоокеанського коледжу дипломатії Австралійського національного університету Дж. Вайзман (2015)[15], а також професори канадських університетів МакҐілла в Монреалі та С. Фрейзера у Ванкувері В. Пуліо і Ж. Корну відповідно (2015)[16] вважають, що вивчення практик дипломатичних акторів дає змогу краще зрозуміти контури сучасної міжнародної системи.

Прихильники жодної з окреслених теоретичних перспектив не запропонували чітких критеріїв, за якими можна було б відрізнити дипломатію від інших, схожих до неї, різновидів діяльності. Справді, з проблематикою ведення переговорів, спілкування чи представництва пов'язана робота в різних сферах – як приватних, так і державних. Таким чином, поняття дипломатії стикається з ризиком залишитися невиразним, а, відтак, – непридатним для предметного теоретизування.

Якщо ж дипломатію розуміти як практику, яку здійснюють виключно акредитовані представники суверенних держав, то багато з сучасних визначень дипломатії будуть здаватися хибними. З іншого боку, якщо дотримуватися відкритого уявлення про дипломатію, як про спосіб ведення відносин, яким послуговуються «дипломати» з-поміж великого кола осіб, тоді поняття «дипломатія» та «дипломати» будуть надто широкими. Особливо це стосується досліджень, які зосереджуються на вивченні контекстів дипломатичної діяльності.

Не набагато переконливішими у цьому аспекті є три реномовані парадигми у міжнародних дослідженнях, які, так чи інакше, порушують питання дипломатії у межах власних дослідницьких програм: реалізм, лібералізм і конструктивізм. Зокрема, для (класичних) реалістів мистецтво встановлювати стосунки у міжнародному середовищі пов'язане з ідеями автономності міжнародних акторів та проблематикою балансу сил; для лібералів ці процеси мають на меті поглиблення співпраці чи навіть інтеграцію; для конструктивістів – йдеться про створення чогось на зразок міжнародної спільноти або міжнародного суспільства.

У класичних та позитивістських дослідженнях, як реалісти, так і ліберали беруть до уваги, переважно, процедурні та матеріальні аспекти міжнародних відносин, і глибоко не розглядають питання, пов'язані з культурою й ідентичністю, як це роблять представники Англійської школи чи більшість постпозитивістів. Тому вони не залишають багато простору для дипломатії, яка, з їхнього погляду, виконує інструментальну функцію у межах більш (для реалістів та лібералів) чи менш (лише для лібералів) формалізованих міжнародних інститутів (режимів).

Англійська школа значно ґрунтовніше розглядає дипломатичну культуру, підкреслюючи важливість «первинних інститутів». Дипломатична культура, на переконання видатного британського теоретика Х. Булла, формує міжнародне суспільство держав. Її основою є особливий спосіб мислення та спілкування, заснований на спільних нормах[17].

На думку значної частини постструктуралістів, насамперед із середовища конструктивістів, культуру та структуру дипломатії визначають й творять людські практики. З одного боку, у сучасному світі, де повноваження та влада зазнають щораз відчутнішої дисперсії, зростає прагнення окреслити «дипломатією» традиційне розуміння способів здійснення відносин. З іншого, – багато контекстуальних змін, які стимулюють потребу у збільшенні обсягів дипломатичної діяльності, перетворюють традиційне розуміння «дипломатії» на малопридатне.

Водночас значний обсяг дипломатичної діяльності й надалі залишається заснованим на традиційних уявленнях. Дипломати часто продовжують використовувати складові власного традиційного професіоналізму та організаційної культури. Неспроможність дипломатів активно взаємодіяти з іншими державними службами та активно інтегрувати проблеми внутрішньої політики у сферу міжнародної політики, а питання міжнародної політики – у внутрішню

[14] Barder, B. (2016). *What Diplomats Do: The Life and Work of Diplomats*, Rowman & Littlefield, Lanham (MD), 216 p.
[15] Wiseman, G. (2015). Diplomatic Practices at the United Nations, *Cooperationand Conflict*, 50 (3), p. 316–333.
[16] Pouliot, V., Cornut, J. (2015). Practice Theory and the Study of Diplomacy: A Research Agenda, *Cooperation and Conflict*, 50 (3), p. 297–315.
[17] Bull, H. (1995). *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*, Columbia University Press, New York, p. 165.

політику, створило «вакуум», у який вступають інші актори[18]. Посилення взаємодії між політичними інститутами та соціальними й економічними силами, як у внутрішньодержавних, так і у міжнародних контекстах, трансформує норми спільнот, формує колективні уявлення, детермінує взаємні реакції[19]. Це генерує нові зразки дипломатії та визначає перспективні напрями для дипломатичної діяльності.

Постструктуралістські дослідження у міжнародних відносинах іноді застосовують аналіз текстів, щоби, послуговуючись методами подвійного прочитання та деконструкції (властивими, насамперед, для постмодернізму), піддати сумніву традиційні уявлення щодо дипломатичної діяльності. Зокрема, професор кафедри міжнародної безпеки, директор Центру досліджень міжнародної безпеки Сіднейського університету Дж. Дер Деріан (1987)[20] розкриває численні суперечності у розвитку цього феномена й наголошує, що дипломатія, – це конструкція, створена людьми. Тому її іманентною рисою є неодмінне відображення дихотомії відносин між акторами через протиставлення бінарних протилежностей – хороші/ погані, близькі/ дистанційні, дружні/ ворожі тощо. Дипломатія фактично відтворює їх у міжнародному середовищі.

У межах дипломатичних студій дипломатія розглядається як незалежна змінна, як залежна змінна та як стратегія. Основою цих трьох вимірів є визначення дипломатії як практики забезпечення державних інтересів з боку офіційних агентів через спілкування та обмін інформацією між державами[21]. З цього погляду дипломатія відрізняється від конкретних державних цілей, стратегічних концепцій, зовнішньої політики або результатів дипломатичних ініціатив[22].

Науковці наголошують на потребі чітко розрізняти незалежну (автономну) та залежну (неавтономну) дипломатію. Розгляд дипломатії як незалежної змінної пов'язаний з актороцентричним підходом до розуміння міжнародних відносин. Основою незалежної дипломатії є автономне прагнення держави до розбудови мирних взаємин з іншими акторами, що сприяє становленню позитивного миру. Таким чином, властивості міжнародної системи випливають із особливостей (діяльності) міжнародних акторів.

Залежна дипломатія функціонує в умовах структурного тиску з боку міжнародної системи й відображає системоцентричне уявлення про міжнародні відносини. У цьому випадку виникає суперечність між реальністю негативного миру (в якій змушена існувати держава) та прагненнями до позитивного миру (виразниками яких є громадяни). Ця суперечність здійснює подвійний тиск (міжнародний та внутрішній) на дипломатію й призводить до дилеми: якщо держава відстоює інтереси миру, вона стає вразливою до ворожих дій інших держав; натомість у випадку, коли держава орієнтується на війну та збільшує власний військовий потенціал, – зростає невдоволення з боку власного суспільства. У підсумку, негативний мир стає більш проблемним, а позитивний мир – недосяжним[23].

Бачення дипломатії як стратегії полягає у необхідності розрізнення між дипломатичною стратегією та зовнішньополітичними цілями, які дипломатія має забезпечувати. Вибір стратегії не слід оцінювати за тим, чи є зовнішньополітичні цілі мирними. Натомість потрібно аналізувати переваги та недоліки альтернативних дипломатичних стратегій крізь призму їхньої придатності для досягнення національних пріоритетів (зовнішньополітичних цілей).

Дипломатія полягає в управлінні відносинами як між державами, так і між державами та іншими акторами. З точки зору держави, дипломатія займається консультуванням, формуванням

[18] Kerr, P. (2023). Diplomats and Politicization, *ed by Hare, P. W. et all, The Palgrave Handbook of Diplomatic Reform and Innovation. Studies in Diplomacy and International Relations Series*, 1st ed. Palgrave Macmillan, 752 p., p. 126.

[19] Adler, E., Barnett, M. (1998). A Framework for the Study of Security Communities, *ed by Adler, E., Barnett, M., Security Communities*, Cambridge University Press, Cambridge, p. 53.

[20] Der Derian, J. (1987). *On Diplomacy: A Genealogy of Western Estrangement*, 1 ed., Blackwell Pub., 258 p.

[21] Примітка. Визначення дипломатії у власних працях подають, зокрема: Bull, H. (1977). *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*, Columbia University Press, New York, p. 162–164; Morgenthau, H. (1967). *Politics among Nations*, 4th ed. New York: Knopf, p. 135–39; Rathbun, B. (2014). *Diplomacy's Value,* Cornell University Press, Ithaca, NY, pp. 1–4; Lauren, P. G., Craig G. A., George A. L. (2007). *Force and Statecraft*, 4th ed., Oxford University Press, New York, p. 153–54.

[22] Rathbun, B. (2014),. *Diplomacy's Value,* Cornell University Press, Ithaca, NY, p. ix.

[23] Steiner, B. (2018). *Diplomatic Theory: A Focused Comparison*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham-Boulder-New York-London, p. 29.

і реалізацією зовнішньої політики. Це засіб, за допомогою якого держави через своїх офіційних чи неофіційних представників, а також інших акторів формулюють, координують і захищають власні часткові або ширші інтереси, використовуючи листування, приватні розмови, обмін думками, лобіювання, візити, погрози та низку супутніх практик[24]. Відносини між (державними) акторами втілюють взаємні (симетричні або асиметричні) очікування, а також різний ступінь прихильності чи довіри однієї сторони до іншої[25].

Найкращою запорукою сумлінного виконання взаємних зобов'язань є власний інтерес залучених сторін. Однак надійна репутація міжнародного актора (наприклад, суспільства та його уряду) є незамінним активом у стосунках з іншими акторами. Будь-який прояв недовіри, поза сумнівом, перешкоджає ефективному вирішенню проблем. Тому однією з визначальних рис дипломатії, на переконання П. Керр, є те, що вона залежить від контексту та створює контекст[26]. Більше того, дипломати самі стають частиною контекстів, у які вони залучаються з метою реалізації покладених на них завдань. Підкреслимо, що йдеться не лише про процедурні чи матеріальні норми, а й про культурні основи дипломатії, які сприймаються як належне. Ці контексти уможливлюють дипломатію. Таким чином, послуговуючись конструктивістськими уявленнями про міжнародні відносини, дипломатія формує власну соціальну реальність[27].

Дослідження професора Каліфорнійського університету в Берклі Дж. Серля доводять, що ті, хто займається дипломатією, наділені особливим статусом. Він розрізняє так звані «брутальні факти», які існують незалежно від людського мислення (ефекти природи) та «інституційні факти», які є результатом інтерсуб'єктивного сприйняття чи взаємної згоди. Власне останні «потребують людських інститутів, щоби взагалі існувати»[28]. З огляду на інституціоналізованість дипломатії в соціальних практиках, можна стверджувати, що її ефективність істотно залежить від ступеню визнання дипломатами функцій один одного. Як наслідок, держави по-різному сприймають цінність дипломатичних відносин. З цього приводу професор Єврейського університету в Єрусалимі Р. Коен, наголошує зокрема, що відмінності між культурами є головним чинником, котрий зумовлює характер здійснення дипломатії[29]. Тому, незважаючи на визнання взаємних переваг від дипломатичного спілкування, пріоритети міжнародних акторів можуть істотно відрізнятися.

З іншого боку, професійне середовище діяльності (контекст) дипломатів є унікальним, адже воно містить міжнародне право і церемоніали, кодифіковані конвенції та звичаї, знання «чужого місця» й практичні навички. Ця обставина дає змогу визначати дипломатію як особливу «третю культуру», що існує понад і поза межами інших культур, між якими вона функціонує як посередник[30]. Справді, дипломати володіють унікальними рисами, адже їхня робота полягає не лише в тому, щоби представляти національні інтереси, а й у тому, щоби створювати відносини, необхідні для втілення цих інтересів. Оскільки йдеться, у першу чергу, про взаємини між людьми (які представляють міжнародних акторів), то вони, з огляду на соціальний характер, неодмінно пов'язані з питаннями забезпечення впливу та здійснення влади.

Влада існує у відносинах і через них, – переконливо доводив свого часу відомий американський політолог, професор Єльського університету Р. Даль[31]. Владу дипломатів можемо

[24] Barston, R. P. (2019). *Modern diplomacy*, Fifth ed., Abingdon, Oxon; Routledge, New York, NY., p. 1.
[25] Freeman, Jr. C. W. (2023). A Diplomatic Taxonomy for the New World Disorder, *ed by Hare, P. W. et all, The Palgrave Handbook of Diplomatic Reform and Innovation. Studies in Diplomacy and International Relations Series*, 1st ed. Palgrave Macmillan, p. 43.
[26] Kerr, P. (2021). China's Diplomacy: Towards ASEAN Way Norms in the South China Sea, *The Hague Journal of Diplomacy* ,16 (2–3), p. 1–29.
[27] Bjola, C., Kornprobst, M. (2018). *Understanding International Diplomacy. Theory, Practice and Ethics*, Second Edition. Routledge, London and New York, 304 p., p. 77.
[28] Searle, J. R. (2010). *Making the Social World: The structure of human civilization*, Oxford University Press, p. 11
[29] Cohen, R. (1991). *Negotiating Across Cultures: Communication Obstacles in International Diplomacy*, United States Institute of Peace Press, Washington, D.C., 268 p.
[30] Adler-Nissen, R. (2015). Conclusion: Relationalism or Why Diplomats Find International Relations Theory Strange, *ed by Sending, O. J. et all, Diplomacy and the Making of World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, p. 284–308.
[31] Dahl, R. A. (1957). The Concept of Power, *Systems Research and Behavioral Science*, 2(3), p. 202–203.

пов'язати з декількома джерелами, головним з яких є їхній професіоналізм. Дипломати наділені унікальною професійною ідентичністю, яка відрізняє їх від представників інших фахових середовищ[32]. З одного боку, дипломати діють згідно з міжнародним дипломатичним правом, значна частина якого викладена у двох конвенціях: Віденській конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. та Віденській конвенції про консульські зносини 1963 р. Ці конвенції є винятковими, майже універсальними угодами між державами, які полегшують їхні відносини, в тому числі через належну поведінку дипломатів. З іншого боку, поведінку дипломатів регулюють спеціальні кодекси національних міністерств закордонних справ, які розробляються на додаток до тих, якими керуються державні службовці кожної з держав.

Іншим аспектом професіоналізму дипломатів є те, що вони, як представники зовнішньополітичної служби власної держави, беруть участь у міжнародно визнаних офіційних церемоніях і ритуалах, багато з яких (наприклад, акредитація) проводяться державою перебування. Окрім того вони, перебуваючи за кордоном, стають членами дипломатичного корпусу, що складається з дипломатів, які проживають у столиці або в місцях розташування міжнародних установ. Це дає можливість розвивати фахові, довірливі відносини як на формальному, так і на неформальному рівнях, допомагає переконувати та впливати на інших. Важливим елементом професіоналізму дипломатів є їхні знання, що формуються через досвід взаємодії з культурою, звичаями, мовами, стосунками й історією держави перебування та сусідніх держав. Ця різностороння обізнаність у поєднанні з щоденною практичною діяльністю формує професійну ідентичність дипломатів як шанованих експертів серед широких урядових, управлінських та громадських кіл[33].

Забезпечення національних інтересів держави залежить також від міжнародного контексту, зокрема від уявлень дипломатів про природу міжнародної системи[34]. Відома дослідниця дипломатії з Австралійського національного університету докторка П. Керр, переконана, що на відміну від більшості теоретиків-реалістів у сфері міжнародних відносин, дипломати розглядають дипломатію як необхідну (хоча й не завжди достатню) діяльність, спрямовану на уникнення використання сили при врегулюванні розбіжностей між державами та підтримання теплих відносин між ними[35]. Методи співпраці займають центральне місце в дипломатичній діяльності. Вони, зокрема, передбачають: обмін думками з іншими акторами; уточнення або корективи підходів під час переговорів; перевірку й узгодження позицій щодо принципів політики; пошук підтримки ініціатив та побудову двосторонніх відносин або коаліцій[36].

Справді, крізь призму цілей дипломатію можна розглядати як переважно орієнтовану на мирні результати. Однак складно не вказати на наявність «сірої зони» в державній практиці, яка межує, підтримує або демонструє безпосередній зв'язок з використанням військової сили, застосуванням засобів примусу чи здійсненням таємних дій. У межах цієї «сірої зони» можна виокремити діяльність, яка охоплює збір розвідданих; політичну, економічну чи іншу підтримку опозиційних груп; реалізацію таємних програм, таких, як ухилення від міжнародних санкцій, незаконне придбання зброї, сприяння повстанським або терористичним групам тощо[37].

Дипломатію часто активно використовують під час війни чи збройного конфлікту. К. Бйола та М. Корнпробст справедливо звертають увагу на недоцільність пов'язувати дипломатію виключно з питаннями миробудівництва чи мирних відносин. «Оголошення війни, – зазначають вони, – є таким же дипломатичним актом – значною мірою інституціоналізованим комунікативним актом – як посередництво та переговори щодо мирного вирішення конфліктів»[38].

---

[32] Lequesne, C. (2021). Populist Governments and Career Diplomats in the EU: The Challenge of Political Capture, *Comparative European Politics*, 19 (6), p. 781.

[33] Kerr, P. (2023). Diplomats and Politicization, *ed by Hare P. W. et all, The Palgrave Handbook of Diplomatic Reform and Innovation. Studies in Diplomacy and International Relations Series*, 1st ed. Palgrave Macmillan, p. 125.

[34] McConnell, F. (2018). Performing Diplomatic Decorum: Repertoires of 'Appropriate' Behavior in the Margins of International Diplomacy, *International Political Sociology*, 12 (4), p. 368.

[35] Kerr, P. (2023). Op. cit., p. 118.

[36] Barston, R. P. (2019). *Modern diplomacy*, 5th ed, Abingdon, Oxon; Routledge, New York, NY, p. 33.

[37] Ibid., p. 32.

[38] Bjola, C., Kornprobst, M. (2018). *Understanding International Diplomacy. Theory, Practice and Ethics*. 2nd ed., Routledge, London and New York, p. 6.

Окрім того, дипломатія може залучатися для організації конкретних актів насильства, як наприклад, отримання дозволу третіх держав на прольоти військової авіації над їхньою територією, з метою транспортування вантажів військового призначення чи завдання ударів супротивнику з повітря. Стирання межі між дипломатичною діяльністю та насильством можна визначити як одну з особливостей сучасної дипломатії.

Загалом, функції сучасної дипломатії можна розділити на шість широких сфер: церемоніальна, управлінська, інформаційно-комунікаційна, переговорна, захисна та нормативно-правова[39]. Значення та обсяги реалізації кожної з функцій відрізняються залежно від держави. Окрім того, вони тісно пов'язані з мінливими подіями та проблемами, такими як міжнародні кризи, спалахи насильства, гуманітарні чи стихійні катастрофи, які зміщують увагу дипломатів на відповідні географічні райони чи конкретні проблеми.

Традиційно дипломатія асоціюється з першою з функцій. Офіційне представництво, протокол і участь у дипломатичному корпусі держави перебування чи в роботі міжнародних інституцій, – залишаються важливими елементами реалізації державного суверенітету та складовою поняття міжнародного суспільства.

Левова частка дипломатичної діяльності пов'язана з виконанням другої (управлінської) функції. Вона полягає у вирішенні короткотермінових рутинних питань, що виникають у двосторонніх і багатосторонніх відносинах (координація, консультації, лобіювання, узгодження, визначення порядку денного офіційних або приватних візитів), просуванням та управлінням інтересами (фінансові, економічні, ресурсні питання та туризм), а також менеджментом загроз (подолання несприятливих явищ, що потенційно здатні впливати на ключові інтереси). Інша управлінська діяльність охоплює пояснення та захист визначених рішень чи політики й залежить, значною мірою, від дипломатичних навичок ведення переговорів, лінгвістичних і технічних знань дипломатів.

Управління відносинами здійснюється за допомогою різноманітних формальних (дипломатичне листування, офіційні заяви, візити, переговори) та неформальних (телефонний зв'язок, електронна пошта, соціальні мережі, неофіційні чи приватні візити, обмін думками на полях зустрічей, самітів, сесій регіональних організацій та під час спеціальних подій) прийомів. До них слід додати приховані або таємні засоби, які полягають у використанні офіційних чи неофіційних представників, агентів або контактів[40]. Ці інструменти слугують як досягненню кооперативних цілей, так і можуть використовуватися з метою примусу (або у поєднанні як «пряник і батіг»)[41].

Третьою функцією дипломатії є отримання інформації та її оцінка. Остання полягає в аналізі короткострокових або довгострокових тенденцій, що стосуються держави, регіону, організації, особи чи проблеми. Оцінка інформації є головною складовою роботи міністерств закордонних справ і посольств, адже дає змогу надавати поради, забезпечувати ухвалення належних рішень, а в окремих випадках, – слугує системою раннього попередження.

Сучасні комунікаційні технології сприяють покращенню доступу до інформації. Проте повідомлення ЗМІ не замінюють дипломатичну функцію збору та обробки даних. Навіть якщо доступність новин у режимі реального часу й зменшує переваги дипломатів у сфері інформування, все ж повідомлення ЗМІ залишаються прив'язаними до важливості новин й пропонують спрощений аналіз, заснований як правило на «одновимірних» відображеннях подій, що відповідають форматам трансляцій і не містять базових чи детальних (заснованих на довідкових знаннях) аналітичних пояснень та оцінок. Поглиблення зв'язку між дипломатичною практикою та медіа, який стає дедалі складнішим, слід розглядати як важливу складову інформаційної, сигнальної та сенсорної діяльності сучасної дипломатії.

Функція міжнародних переговорів є основою багатьох ключових функцій, про які йшлося. Втім, у сучасному світі вона більше не належить до виключних прерогатив професійних дипломатів, адже до участі в переговорних процесах можуть залучатися широкі кола інших уповноважених представників.

---

[39] Barston, R. P. (2019). Op. cit., p. 2–3.
[40] Ibid., p. 32.
[41] Sigal, L. (1998). *Disarming Strangers: Nuclear Diplomacy with North Korea*, Princeton University Press, Princeton, NJ, p. 83, 271.

Обов'язок захисту є традиційною функцією, яка набуває щораз більшого значення в сучасній дипломатії. Зростання мобільності громадян, міжнародні спортивні події й міжнародні конфлікти додали низку питань і проблем, пов'язаних із захистом, над якими працюють сьогодні посольства та консульства.

До останньої категорії належать дипломатичні функції, пов'язані з, суперечками, конфліктами й міжнародним порядком. Терористичні атаки на дипломатичні об'єкти, окупація або руйнування посольств, викрадення та вбивство дипломатів тощо ілюструють повторювані порушення дипломатичних правил і норм, що змушує держави оцінювати стан безпеки власних закордонних представництв і переосмислювати характер міжурядових відносин. Перш за все йдеться про необхідність продовження підтримки системи узгоджених норм, правил і принципів, закріплених інститутом дипломатії з метою вирішення конфліктів та забезпечення глобального миру в XXI ст. У межах розвитку міжнародного порядку важливою функцією дипломатії залишається створення, розробка та внесення змін до різноманітних міжнародних правил нормативного та регуляторного характеру, які забезпечують структуру сучасної міжнародної системи[42].

З одного боку, дипломати мусять забезпечити баланс у репрезентації інтересів власних держав, зокрема з врахуванням їхнього потенційного впливу на динаміку міжнародного порядку. З іншого ж, – трансформація міжнародного порядку неминуче обумовлює зміни у ролях та способах діяльності дипломатів. Перетворення торкаються, зокрема, принципів та проблем дипломатичного представництва, кола осіб, які визнаються дипломатичними представниками, вимірів відносин між ними тощо. Це може вивести дипломатію за межі державно-центричних форм представництва або/ та сприяти політичному суперництву між традиційними й «новими» дипломатами. За таких умов «розумна сила» здатна перетворитися на цінний інструмент дипломатичного впливу, оскільки полягає у поєднанні жорсткої і м'якої сили шляхом одночасного використання елементів примусу та співпраці. Як наголошують К. Бйола та М. Корнпробст, трансформація сучасного міжнародного порядку «… створює новий набір проблем (…) і навіть може призвести до кінця дипломатії у тій її формі, яку ми знаємо сьогодні»[43]. Так чи інакше, слід констатувати необхідність перегляду концептуальної тріади – державного управління, стратегії та дипломатії, як у площині можливостей та обмежень, що сьогодні постають перед державною владою, так і з огляду на типи акторів, яких держава повинна залучати з метою досягнення бажаних результатів[44].

Висновки. Останні наукові дослідження зосереджуються на процесах змін, з якими зіткнулася дипломатія на тлі уявлень про її застарілість і трансформацію у XXI ст. Питання, які становлять ядро сучасного наукового інтересу полягають, насамперед, у тому, наскільки суб'єкти, що не належать до сфери традиційної дипломатії – від науки, ЗМІ, промисловості, військових і політики – демонструючи претензії на представництво у міжнародних відносинах (наприклад, через прямі транскордонні, міжміністерські контакти), здатні замінити або доповнити ролі міністерств закордонних справ і дипломатичних служб. До таких суб'єктів можна зарахувати також дипломатію ad hoc, яка у формі спеціальних представників або осіб із особливим досвідом розширює сферу класичної дипломатії.

З перенесенням на міжнародний рівень низки питань внутрішньої політики (охорони здоров'я, навколишнього середовища, сільського господарства та генної інженерії, фінансової чи транспортної політики), зросла також потреба в дипломатичній діяльності у цих сферах. Численні недержавні суб'єкти залучаються до регулювання міжнародних відносин і обмежують державну монополію на дипломатичні дії[45]: субнаціональні та регіональні організації (наприклад, Трансальпійська рада, що складається з підприємців і урядових представників Франції, Швейцарії та Італії), провінції й федеральні землі (наприклад, канадська провінція Квебек з власними офісами в Лондоні, Токіо чи Вашингтоні, федеральні землі Німеччини в Європейсь-

[42] Watson, A. (1984). *Diplomacy: The Dialogue Between States*, Methuen, London, p. 223.
[43] Bjola, C., Kornprobst, M. (2018). Op. cit., p. 7.
[44] Constantinou, C., Kerr, P., Sharp, P. (2016). Introduction: Understanding Diplomatic Practice, *ed. Constantinou C. et all., The SAGE Handbook of Diplomacy*, 1st ed., SAGE Publications Ltd, p. 2.
[45] Varwick J. (2005). Diplomatie, *(Hrsg.) Woyke, W., Handwörterbuch Internationale Politik*, 9. Auflage, Wiesbaden, p. 62.

кому Союзі), і, не в останню чергу, неурядові організації (НУО), – беруть активну участь у формуванні політики й посиленні багатостороннього характеру міжнародних відносин завдяки власному специфічному досвіду, підготовленим експертам і науковцям.

Таким чином, становлення мережі недержавних акторів, які впливають на міжнародну політику у формі «паралельної дипломатії», проблематизує питання щодо майбутнього розвитку дипломатичної діяльності. На наше переконання, розвиток дипломатії відбуватиметься й надалі у напрямку її «демократизації» шляхом розширення та трансформації, з одного боку. Водночас, не слід очікувати маргіналізації сфер застосування (класичної) дипломатії, адже сучасні міжнародні проблеми, зокрема питання війни та миру (як продемонструвало російське широкомасштабне вторгнення в Україну), й надалі потребують залучення фахівців високого рівня, акредитованих та визнаних державами, як для забезпечення спільних дій міжнародного співтовариства з протидії заколотникам проти миру, державам-агресоркам, так і з метою забезпечення функціонування міжнародних механізмів притягнення до відповідальності причетних (насамперед, з числа посадових осіб) до міжнародних та/чи воєнних злочинів.

Список джерел

1. Корсунський, С. (2020). *Зовнішня політика в епоху трансформацій. Як не залишитися на узбіччі історії,* Vivat, Київ, 252 с.

2. Мальський, М. (2024). *Littera scripta manent. До 70-літнього ювілею Маркіяна Мальського: статті, виступи, інтерв'ю*, ЛНУ імені Івана Франка, Львів, 288 с.

3. Сагайдак, О., Сардачук, П. (2008). *Дипломатичне представництво: організація і форми роботи*, Знання, Київ, 295 с.

4. Хандогій, В. (2017). *Дипломатичні сюжети: невигадані історії кар'єрного дипломата*, Самміт-Книга, Київ, 608 с.

5. Adler, E., Barnett, M. (1998). A Framework for the Study of Security Communities, *ed by Adler, E., Barnett, M., Security Communities*, Cambridge University Press, Cambridge.

6. Adler-Nissen, R. (2015). Conclusion: Relationalism or Why Diplomats Find International Relations Theory Strange, *ed by Sending, O. J. et all, Diplomacy and the Making of World Politics,* Cambridge University Press, Cambridge, p. 284–308.

7. Barder, B. (2016). *What Diplomats Do: The Life and Work of Diplomats*, Rowman & Littlefield, Lanham (MD), 216 p.

8. Barston, R. P. (2019). *Modern diplomacy*, 5th ed, Abingdon, Oxon; Routledge, New York, 534 p.

9. Berridge, G. R. (2022). *Diplomacy: Theory and Practice*, 6th. ed, Palgrave Macmillan, 336 p.

10. Bjola, C., Kornprobst, M. (2018). *Understanding International Diplomacy. Theory, Practice and Ethics*, Second Edition. Routledge, London and New York, 304 p.

11. Bull, H. (1995). *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics,* Columbia University Press, New York, 329 p.

12. Cohen, R. (1991). *Negotiating Across Cultures: Communication Obstacles in International Diplomacy*, United States Institute of Peace Press, Washington, D.C., 268 p.

13. Constantinou, C., Kerr, P., Sharp, P. (2016). Introduction: Understanding Diplomatic Practice, *ed. Constantinou C. et all., The SAGE Handbook of Diplomacy*, 1st ed., SAGE Publications Ltd, 722 p.

14. Dahl, R. A. (1957). The Concept of Power, *Systems Research and Behavioral Science*, 2(3), p. 201–215.

15. Der Derian, J. (1987). *On Diplomacy: A Genealogy of Western Estrangement*, 1 ed., Blackwell Pub., 258 p.

16. Freeman, Jr. C. W. (2023). A Diplomatic Taxonomy for the New World Disorder, *ed by Hare, P. W. et all, The Palgrave Handbook of Diplomatic Reform and Innovation. Studies in Diplomacy and International Relations Series*, 1st ed. Palgrave Macmillan, 752 p.

17. Kerr, P. (2021). China's Diplomacy: Towards ASEAN Way Norms in the South China Sea, *The Hague Journal of Diplomacy* ,16 (2–3), p. 1–29.

18. Kerr, P. (2023). Diplomats and Politicization, *ed by Hare P. W. et all, The Palgrave Handbook of Diplomatic Reform and Innovation. Studies in Diplomacy and International Relations Series*, 1st ed. Palgrave Macmillan, 752 p.

19. Kerr, P., Wiseman, G. (2013). *Conclusion*, Kerr P. et all, *Globalizing World: theories and practices*, Oxford University Press, New York.
20. Lauren, P. G., Craig G. A., George A. L. (2007). *Force and Statecraft*, 4th ed., Oxford University Press, New York.
21. Lee, D., Hudson, D. (2004). The Old and New Significance of Political Economy in Diplomacy, *Review of International Studies*, 30 (3), p. 343–360.
22. Leguey-Feilleux, J.-R. (2009). *The Dynamics of Diplomacy*, Lynne Rienner, Boulder, CO.
23. Lequesne, C. (2021). Populist Governments and Career Diplomats in the EU: The Challenge of Political Capture, *Comparative European Politics*, 19 (6), p. 779–795.
24. McConnell, F. (2018). Performing Diplomatic Decorum: Repertoires of 'Appropriate' Behavior in the Margins of International Diplomacy, *International Political Sociology*, 12 (4), p. 362–381.
25. Morgenthau, H. (1967). *Politics among Nations*, 4th ed. New York: Knopf, p. 135–139.
26. Nicolson, H. G., Sir. (1988). *Diplomacy*, Institute for the Study of Diplomacy, 151 p.
27. Pouliot, V., Cornut, J. (2015). Practice Theory and the Study of Diplomacy: A Research Agenda, *Cooperation and Conflict*, 50 (3), p. 297–315.
28. Rathbun, B. (2014). *Diplomacy's Value,* Cornell University Press, Ithaca, NY.
29. Searle, J. R. (2010). *Making the Social World: The structure of human civilization*, Oxford University Press.
30. Sharp, P. (1999). *Diplomatic Theory of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 339 p.
31. Sigal, L. (1998). *Disarming Strangers: Nuclear Diplomacy with North Korea*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 336 p.
32. Steiner, B. (2018). *Diplomatic Theory: A Focused Comparison*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham-Boulder-New York-London, 272 p.
33. *The SAGE Handbook of Diplomacy* (2016). Constantinou, C. et all., 1st ed., SAGE Publications Ltd, 722 p.
34. Varwick J. (2005). Diplomatie, *(Hrsg.) Woyke, W., Handwörterbuch Internationale Politik*, 9. Auflage, Wiesbaden, p. 62-68.
35. Watson, A. (1984). *Diplomacy: The Dialogue Between States*, Methuen, London.
36. Wiseman, G. (2015). Diplomatic Practices at the United Nations, *Cooperationand Conflict*, 50 (3), p. 316–333.

References

1. Korsunskyi, S. (2020), *Zovnishnia polityka v epokhu transformatsii. Yak ne zalyshytysia na uzbichchi istorii*, Vivat, Kyiv, 252 s.
2. Malskyi, M. (2024), *Littera scripta manent. Do 70-litnoho yuvileiu Markiiana Malskoho: statti, vystupy, interviu*, LNU imeni Ivana Franka, Lviv, 288 s.
3. Sahaidak, O., Sardachuk, P. (2008), *Dyplomatychne predstavnytstvo: orhanizatsiia i formy roboty*, Znannia, Kyiv, 295 s.
4. Khandohii, V. (2017), *Dyplomatychni siuzhety: nevyhadani istorii kariernoho dyplomata*, Sammit-Knyha, Kyiv, 608 s.
5. Adler, E., Barnett, M. (1998). A Framework for the Study of Security Communities, *ed by Adler, E., Barnett, M., Security Communities*, Cambridge University Press, Cambridge.
6. Adler-Nissen, R. (2015). Conclusion: Relationalism or Why Diplomats Find International Relations Theory Strange, *ed by Sending, O. J. et all, Diplomacy and the Making of World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, p. 284–308.
7. Barder, B. (2016). *What Diplomats Do: The Life and Work of Diplomats*, Rowman & Littlefield, Lanham (MD), 216 p.
8. Barston, R. P. (2019). *Modern diplomacy*, 5th ed, Abingdon, Oxon; Routledge, New York, 534 p.
9. Berridge, G. R. (2022). *Diplomacy: Theory and Practice*, 6th. ed, Palgrave Macmillan, 336 p.
10. Bjola, C., Kornprobst, M. (2018). *Understanding International Diplomacy. Theory, Practice and Ethics*, Second Edition. Routledge, London and New York, 304 p.
11. Bull, H. (1995). *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*, Columbia University Press, New York, 329 p.

12. Cohen, R. (1991). *Negotiating Across Cultures: Communication Obstacles in International Diplomacy*, United States Institute of Peace Press, Washington, D.C., 268 p.

13. Constantinou, C., Kerr, P., Sharp, P. (2016). Introduction: Understanding Diplomatic Practice, *ed. Constantinou C. et all., The SAGE Handbook of Diplomacy*, 1st ed., SAGE Publications Ltd, 722 p.

14. Dahl, R. A. (1957). The Concept of Power, *Systems Research and Behavioral Science,* 2(3), p. 201–215.

15. Der Derian, J. (1987). *On Diplomacy: A Genealogy of Western Estrangement*, 1 ed., Blackwell Pub., 258 p.

16. Freeman, Jr. C. W. (2023). A Diplomatic Taxonomy for the New World Disorder, *ed by Hare, P. W. et all, The Palgrave Handbook of Diplomatic Reform and Innovation. Studies in Diplomacy and International Relations Series*, 1st ed. Palgrave Macmillan, 752 p.

17. Kerr, P. (2021). China's Diplomacy: Towards ASEAN Way Norms in the South China Sea, *The Hague Journal of Diplomacy* ,16 (2–3), p. 1–29.

18. Kerr, P. (2023). Diplomats and Politicization, *ed by Hare P. W. et all, The Palgrave Handbook of Diplomatic Reform and Innovation. Studies in Diplomacy and International Relations Series*, 1st ed. Palgrave Macmillan, 752 p.

19. Kerr, P., Wiseman, G. (2013). *Conclusion*, Kerr P. et all, *Globalizing World: theories and practices*, Oxford University Press, New York.

20. Lauren, P. G., Craig G. A., George A. L. (2007). *Force and Statecraft*, 4th ed., Oxford University Press, New York.

21. Lee, D., Hudson, D. (2004). The Old and New Significance of Political Economy in Diplomacy, *Review of International Studies*, 30 (3), p. 343–360.

22. Leguey-Feilleux, J.-R. (2009). *The Dynamics of Diplomacy*, Lynne Rienner, Boulder, CO.

23. Lequesne, C. (2021). Populist Governments and Career Diplomats in the EU: The Challenge of Political Capture, *Comparative European Politics,* 19 (6), p. 779–795.

24. McConnell, F. (2018). Performing Diplomatic Decorum: Repertoires of 'Appropriate' Behavior in the Margins of International Diplomacy, *International Political Sociology,* 12 (4), p. 362–381.

25. Morgenthau, H. (1967). *Politics among Nations*, 4th ed. New York: Knopf, p. 135–139.

26. Nicolson, H. G., Sir. (1988). *Diplomacy*, Institute for the Study of Diplomacy, 151 p.

27. Pouliot, V., Cornut, J. (2015). Practice Theory and the Study of Diplomacy: A Research Agenda, *Cooperation and Conflict*, 50 (3), p. 297–315.

28. Rathbun, B. (2014). *Diplomacy's Value,* Cornell University Press, Ithaca, NY.

29. Searle, J. R. (2010). *Making the Social World: The structure of human civilization*, Oxford University Press.

30. Sharp, P. (1999). *Diplomatic Theory of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 339 p.

31. Sigal, L. (1998). *Disarming Strangers: Nuclear Diplomacy with North Korea*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 336 p.

32. Steiner, B. (2018). *Diplomatic Theory: A Focused Comparison*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham-Boulder-New York-London, 272 p.

33. *The SAGE Handbook of Diplomacy* (2016). Constantinou, C. et all., 1st ed., SAGE Publications Ltd, 722 p.

34. Varwick J. (2005). Diplomatie, *(Hrsg.) Woyke, W., Handwörterbuch Internationale Politik*, 9. Auflage, Wiesbaden, p. 62-68.

35. Watson, A. (1984). *Diplomacy: The Dialogue Between States*, Methuen, London.

36. Wiseman, G. (2015). Diplomatic Practices at the United Nations, *Cooperationand Conflict*, 50 (3), p. 316–333.